POETIC TRANSYLVANISM IN THE CASE OF GHEORGHE PITUŢ

Carmen Hurubă (Dudilă)

Phd., "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: George Pitut is a poet who respects and esteems his readers through intact exigency of his lyrics. His poetry is the essence of Transylvania in the true meaning of the word. Pitut wants to be a poet whose work is strongly imbued with a popular and national spirit in its primary steps of sensitivity, thought and expression.

Keywords: poetry, village, traditional, lyrism, Transylvania.

Gheorghe Pituț, poet, prozator și publicist roman, s-a născut pe 1 aprilie 1940 în satul Sălișteде Beiuș din județul Bihor. După absolvirea cursurilor liceale de silvicultură la Năsăud și Sighetu Marmației, se înscrie în 1962 la Facultatea de Filologie din Cluj, urmând ca din 1964 să-și continue studiile universitare în Capitală. În anul 1967 devine licențiat al Facultății de Litere a Universității București, iar la recomandarea profesorului Dumitru Stăniloae obține, în anul 1970, o bursă de studii de doi ani la Universitatea din Köln, Facultatea de Filosofie şi Germanistică.

Pituț își începe cariera literară debutând cu versuri în paginile revistei „Tribuna", în 1963. Editorial debutează în timpul studenției, în 1966, cu volumul de poezii „Poarta Cetății", carte ce a fost foarte bine primită de critica literară. Ulterior, au apărut volumele: „Cine mă apără" (1968), „Ochiul Neantului" (1969), „Fum" (1970), „Stelele fixe" (1977), volum pentru care poetul a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor, „Noaptea luminată" (1982), „Locuri şi oameni" (1982) și „Aventurile marelui motan criminal Maciste" (1983).

În afară de versuri, Pituț a scris proză și a tradus din lirica germană. Opera sa, ce însumează douăzeci de volume, apărute atât în timpul vieții cât și postum, întregesc patrimoniul cultural romanesc. Gheorghe Pituț a desfășurat și o activitate publicistică, a lucrat în presă mai bine de 25 de ani. A fost corector la „Gazeta literară", redactor la „Romania literară" și secretar de redacție la „Viața românească". Gheorghe Pituț s-a stins din viață pe 6 iunie 1991 și este înmormântat în Cimitirul Bellu din București.

Poeziile de început ale lui Gheorghe Pituț au constituit un debut matur, prefigurând hotărât o împlinire, spune Ion Dodu Bălan în „Profil de poet" dedicat poetului. „Ele impun din capul locului, în peisajul atât de divers al liricii actuale, un nou poet profund şi original, cu un timbru al lui, cu o viziune dramatică, cu un univers de imagini distinct, prin care se exprimă, o dată cu sufletul poetului şi colţul de ţară în care a văzut lumina zilei."[1]

Din versurile poetului, putem deduce că el vede o comuniune naturală între om și natură, astfel omul are o prelungire în natură, precum natura se integrează în sfera umană. În poemul „Portret", vedem transformarea omului într-un brad, tocmai datorită acestei comuniuni om - natură: „Un om obișnuit de înalt / cu ochi adânci şi / parcă ascunși în lumina, / geometrica barbă / căruntă de piatră / cu o jumătate a trupului vie / şi cu cealaltă pe un trunchi bine cioplit dintr-

[1] Ion Dodu Bălan, *Profil de poet,* revista *Bucureştiul literar şi artistic,* Anul V, nr. 4 (43), 2015, pag. 16.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

un brad / trăieşte ca paznic al muntelui…/ Un mare sculptor ar trebui să-l vadă căci nu-i mai lipseşte / decât un picior / sunător / şi-o să devină brad în curând/"; în poezia „Mit" se reia ideea că, un zeu mânios a zidit oamenii în copaci: „De atunci poporul de stejari / primi în fiecare, / arbore un om/ iar noaptea pe îngheţ stejarii / de - osândă răsuciți pocnesc amar şi îndurerare cer neîntrerupt/"; iar în poemul „Dor" descoperim miraculoasa lume silvestră, din care însuși poetul își trage forța creatoare: „Mamă, n-ai vrut să fiu lemn / Să adăpostesc mistreții, / Sufletului să-i însemn / umbra morții, calea vieții/". Dar poate cele mai sugestive versuri pentru poetul care este chemat de „necunoscutul din stele*"* sunt: „Știi pământul nu-mi dă pace / să mă fluier către stele / M-aş desface de pe osii / şi topit să curg în ele // Toți ar vrea, la toți li-i dor / de o lungă luminare, / nu să moară, nici să mor, / ci s-ajungem nehotare.//"

Pământul este un element esenţial în structura tripartită a universului teluric configurat de lirica lui Pituţ. Componenţa lexicului e alcătuită din cuvinte şi sintagme aparţinând sferei semantice a pământului, cu toate care-i aparţin: animale şi păsări, flori şi lucruri, peste care pluteşte atmosfera energetismului afectiv şi noaptea luminată a poetului. Muntele şi dealul, câmpia şi valea, peştera şi drumul, bolovanii şi grâul sunt motive lirice care converg spre simbolul pământului. Iată bogăţia lexicală de cuvinte şi sintagme cu care poetul înzestrează pământul:[2] „Pe valea stelelor; aş simţi / cum se urneşte / c-un zuruit de osii grele / din matca lui pământul; dar noaptea când / înfăşur pământul cu suflet / şi-i mângâi înţelepciunea mută, / scăpându-l apoi / pe orbita în care n-a obosit niciodată / îl simt pe jumătate / mulţumit / că poate privi stelele / prin mine; fermenţii din humus; pământul e al lui /.../ şerpii lunecă sub degetele sale; şi-i mare pământul / dar nu mai am loc; confundându-mă cu pământul / mult prea devreme; se rup, trecând spre mări de pâcle / cele mai tinere pământuri; din cer cad copiii / pe pământ; începe să-i iubească / pământul / cu o răbdare de păianjen; trăieşte ca paznic al muntelui; Casele mici din lemn / înfundat în pământ; cu mâinile îngălbenite / de lutul dealului sterp; acele tremurătoare / vieţi spre pământ; Satele au intrat până la genunchi în pământ / Cerbii se retrag tot mai mult la creste; cu şapte funii zdravene / îi legăm pământul de picioare; pe podul plin de roade / al pământului; pe vârful dealului/ mama şi tata / etern aplecaţi pe coase şi sape / deasupra pământului sterp; miliarde de ciocane / pe pântecul globului; aud cum putrezeşte dealul / la care am gândit o clipă; urca tăcut / şi slab către spinare / pân-a căzut / cu mine la pământ; Acuma tragi cât o câmpie; pe vetre de pământ; în satele pământului de fum; dar numai eu cunosc ce stranie lucrare / e partea muntelui necunoscută; pe când în peşterile firii / se spune o cântare surdă; poporul meu / ară tăcut / pe zece mii de dealuri; Undeva neştiut / pe faţa pământului / arde un foc; şi un copil ne dă de-a dura / din munţii universului plângând; La pământ, / popoarele să cadă la pământ!; M-aş duce-ntr-un ţinut / de sănătate; şi zborul lui îmi trage / viaţa pe pământ; spre dealurile arse, / în faţă roata / s-a îndepărtat enorm / de caravane; aud planetele /cum sug din ea / ca nişte pui / şi răsuflarea ei deschide flori / pe mările neantului; şi orice drum sfârşeşte / mai jos de-nceput; lucrarea lui îngăduie / să văd şi muntele din faţa mea; încăpăţânat / ca un podiş transilvan; un trup / pe străzile globului; şi-a ridicat de jos, / un pumn de humă arsă / zvârlind în cer / o patrie de vulturi; lăsându-te să cazi în râpa / în care viermi neadormiţi / muncesc etern; şi ce prietenie mai trăieşte / între om şi dealul / pe care-l duce-n spate; Pe creasta muntelui / un foc / pe nesimţite mişcă / spre el ţinuturi depărtate; mişcăm capcane / prin umbrele pământului; Acolo pământul nu minte; din ce în ce mai stins / aud bolboroseala / celor supţi de glod; sub o privire dincolo de ea, / un aer tare, / apă, / cuvântul absent / pământ; ce mică-i grădina / pământului, fructele aspre; va curge insula în mare; pământul e greu, încăpăţânat, / el trăieşte în sine / rareori în afară; noaptea coline / urci să mai vezi / dincolo ce se întâmplă; un dâmb plin de sănioare era Muntele; să fie împins zidul în câmpie; Nici un asfinţit mai palid / Ca pământul acestor retorte; muntele apei se culcă, / vine câmpia gâfâind / cu ciulinii îngropaţi

[2] Revista *Luceafărul Românesc*, Maria Vaida: „Poezia lui Gheorghe Pituţ" - https://arhivaluceafarulromanesc.wordpress.com/%E2%96%BC-jurnalism/maria-vaida-%E2%80%9Epoezia-lui-gheorghe-pitut%E2%80%9C/ - 06.08.2016.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

în aer; nu se mai vede apoi decât omul slab / lovind pământul / din care ţâşneşte somnul. Cald. / Roşu. Întunecat.; Pământul se eliberează de timp, / Eternitatea se înviorează / Cu valuri proaspete de moarte; cetatea ei din munţi / era presărată în depărtare; Caravane, rânduri nesfârşite, / în drum spre ţări întinse, / ne ducem să cernem nisipul, / să măturăm marea pe ţărm de scoici; de jocul Nefiinţei tot mai cuprinşi cu gândul / lăsând în urmă sorii ne-am aminti pământul / fără păduri şi iarbă cum ar fi fost să fie / copil de fum şi zgură, ciment-melancolie; decât oricine ştiu eu mai bine un cuvânt – ce ne ţinu de fragezi în poala lui – pământ / pe care-l răscoliră duse de vânt şi soarte / popoarele bolnave de spaţiu pân-la moarte, / de ne-am trezit în limbă cu un proverb străin / în care apa trece şi pietrele rămân; dar strângă el măriri şi ani / cât munţii-n poală bolovani; plâns înecat într-un munte de vată; căci pe un câmp de iasomie / masele-ar fi în anarhie; Ce-aş mai putea afla in re / decât bolnava curgere; peste morminte curge timpul; casele vechi, biserici scunde / cuvântul prim aici se-ascunde; nu pot clinti statornicia / leagănului prim; La începuturile vieţii când orice gând era un drum; devoratorii materiei / când lucrează vorbesc / ei spun deal şi dealul dispare / ei spun munte şi munţii se şterg / ei spun mare şi apele seacă / ei spun grânare şi nu mai vezi pâine; eu cred că spiritu-i o creşă / de flori şi animale pure / în grava limbilor pădure; Cuvântul cred că reproduce / vântul imaginii reale/ a munţilor ce mor în vale; O, de-am găsi un bun pândar / în cer peste pământ şi apă / să vadă când trec stoluri mari // să le oprească să nu treacă; / O, numai zborul lor ne sapă / în sânge, de-am ajuns de var."[3]

Poetul satului şi al pădurilor, al stihiilor dezlănţuite, evocă acum şi marasmul oraşului, mizeria planetară, suferinţa omului expus la tot mai multe experienţe greu de suportat. Forţa corozivă a verbului găseşte la Gheorghe Pituţ o rezonanţă neaşteptată. Având în urmă experienţa thanatică a lui Goga şi Cotruş, el evocă o lume ţărănească în derivă, o disoluţie a ritmurilor sempiterne, o suferinţă prelungită a unei umanităţi truditoare: „Lângă scaunul bunicului / epileptic / rupt de bătrâneţe / lumina joacă umbre lungi / pe chipul singurateculuiRobinson", în timp ce „părinţii [sunt] înhămaţi la snopi / prin ariile unui veac întreg". Efortul sisific al generaţiilor nu-şi găseşte răsplata cuvenită. Omul truditor va fi în continuare ignorat, iar efortul său constructiv e supus zădărniciei. Casa strămoşească se năruie, satul e înconjurat de stihii, noaptea se insinuează, maculând şi devorând tradiţiile moştenite, încetăţenite de veacuri. Noua lume e una a atrocităţii şi însingurării, a obturării izvoarelor germinative: „dar noaptea grozavă umflă / pereţii până crapă / o pâine înjunghiată / încet se face lemn / un roi de greieri negri/ fac poduri peste vetre". „Paradisul în destrămare" blagian prinde proporţii, gesturile alienante se înmulţesc, starea de normalitate a relaţiei dintre om şi natură e tot mai vulnerabilă. „Casa părinţilor / clădită lângă vânt / pe vârful satului, / mama şi tata / etern aplecaţi pe coase şi sape / deasupra pământului sterp". Figura emblematică a tradiţiei ţărăneşti, părinţii, prelungeşte aici în etern un efort colectiv sortit eşecului. Gheorghe Pituţ continuă expresionismul robust al lui Cotruş şi-l plasează în marginile oniricului, acolo unde strategiile poetice dobândesc consistenţa unei figuri a spiritului creator, aşezată sub semnul halucinatoriului. Poetul e o natură senzorială frenetică, aplecat spre conformaţiile geologicului şi a reverberaţiilor lui în interioritate: „Trăiesc lumini obscure / ce dor ca rănile" afirmă el. Ca atare, scrisul său aduce în prim plan „iarna înroşită" a durerilor omeneşti, imaginea sumbră a unui timp devastat, precum în poezia „Noaptea" din „Ochiul neantului": „Din toate părţile asediat / deodată / de noaptea prăbuşită / ca o scroafă neagră peste vreme, / aud planetele / cum sug din ea / ca nişte pui / şi răsuflarea ei deschide flori / pe marginile neantului".[4]

Ştefan Augustin Doinaş vede în volumul lui Pituţ, „Stele fixe", o întoarcere a poetului la un lirism de idei. „De-ar fi sau de n-ar fi mişcare / stelele-s fixe ca-n uitare, / tăcerea-n cosmos e-o povară / care începe să ne doară / ca pierderea ca strictă boală / când cerul pare-o hala goală

[3] Gheorghe Pituţ, *Noaptea luminată*, prefaţă de M. Ungheanu, Ed. Albatros, Bucureşti, 1982, pag. 17 - 225.
[4] Mircea Popa, *Gheorghe Pituţ – un disident avant la lettre*, revista *Mişcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistriţa, pag. 7.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

/ de tot ce-ar mai fi vrut să spere / vederea-n ceafă unei sfere de ce-am cunoaște-o zi adâncă / luminile cum fug să plângă, / căci am vedea popoare albe / pe cer în loc de stele-n salbe. O, mulțumirea că sunt fixe / departe de apocalipse, / hrănite numai cu mirare / din ochi de plante gânditoare / ne-ajuta să ne mai susținem / limpezi în succum et sanguinem.//[5] Contrar ideii anterioare pe care şi-o făcuse despre poezia lui Pituţ, aici simte că aceasta are cadenţe clasice, filozofice. Poezia filozofică a lui Pituţ, mai spune criticul, se hrăneşte din mirarea şi candoarea copilului de la ţară, cu lecturi clasice, puse în faţa miraculelor simple sau mai complicate ale vieţii, dintr-o stare aurorală a sufletului, a căror expresie o conţine poemul „Zori": „Deci am ajuns şi eu să spun / precum aş fi trăit optzeci / de ani, că ieri ca azi şi-n veci- / din toate- darul cel mai bun / este să fii copil nebun / s-alergi, să zbori peste poteci, / pierdut în codru să-ţi petreci / noaptea cu sori ce nu apun// De zori şi frunze inundat / brusc să adormi lângă un trunchi, / când pasările au zburat// şi-ncet în cel mai dulce unghi / să te trezeşti halucinat / de-o căprioara în genunchi//"[6]

O meditaţie gravă, profundă, asupra existenţei însăşi, denumeşte Petru Poantă, poezia lui Gheorghe Pituţ. Poetul nu are sentimentul rural al înstrăinării în epoca expansiunii tehnologice şi a ambiguităţii morale. Atitudinea sa, mai spune acelaşi Poantă, este mai complexă, mai fecundă: pe de o parte o adeziune subtil ironică, iar pe de altă parte, o abandonare lucidă şi o retragere nu în arhaitate, ci în ordinea cosmică simţită ca echivalentul natural al unei ordini şi purităţi spirituale: „eu cred că spiritu-i o creşă / de flori şi animale pure / în grava limbilor pădure/." În universul lui Gheorghe Pituţ tulburat de nelinişti şi întrebări, „stelele fixe" sunt semnale, astrale, telurice, ale stabilităţii umane. O energie ancestrală urcă în elogiul naturii primare, a geografiei noastre spirituale, a maternităţii, a spaţiului transilvănean. „Deşi-i un domn cu traistă-n bâtă", cum ironic se numeşte Pituţ, este în fond, spune Poantă, un meditativ şi un subtil în multe poezii. El poetizează abstracţiuni precum: vanitatea, creaţia în general, viaţa, moartea, simţirea, datoria, etc. Miracolele naturale vor fi redescoperite cu pudoare, vag ironic.[7]

Sentimentul frust al naturii a fost înlocuit cu revelaţia eternităţii şi imobilităţii ei, simţită cel mai acut în versurile poeziei „Zori": „Deci am ajuns şi eu să spun / precum aş fi trăit optzeci / de ani, că ieri şi azi şi-n veci – / din toate – darul cel mai bun / este să fii copil nebun / s-alergi, să zbori peste poteci, / pierdut în codru să-ţi petreci noaptea cu sori ce nu apun. / De zori şi frunze inundat / brusc să adormi lângă un trunchi, / când păsările au zburat / şi-ncet în cel mai dulce unghi / să te trezeşti halucinat / de-o căprioară în genunchi./"

Strâns legată de lumea satului, natura pare să aibă la Gheorghe Pituţ semnificaţii mult mai profunde decât în viziunea tradiţionalistă, aceasta devenind la poetul nostru o proiecţie a eului şi a freamătului interior asupra spaţiilor primordiale cu arbori, ape şi păsări, încercând a se concilia astfel infinitul şi fiinţa încă din volumul „Poarta cetăţii". Poet al nopţii şi al pădurii (cum îl numea Nicolae Manolescu), Pituţ nu face din acestea doar simple prezenţe romantice ori feerice, ci transcendenţe ale locului ce îi produc o fericire aproape adamică, după care a tânjit îndelung. Lipsite de muzicalitate, poemele ne dezvăluie o natură frustă, care îi copiază însă stările interioare; chiar dacă poetul nu va pune urechea pe pământ precum Blaga şi nici nu se va risipi contemplativ precum Eminescu, vitalitatea naturii va comunica o neliniște mitică, secretă, care nu se poate spune pe cale raţională, anunţând la modul expresionist marile cutremure ale fiinţei: „S-au spart liniştile pădurilor virgine, / Satele au intrat până la genunchi în pământ, / Cerbii se retrag tot mai mult la creste, / frecându-şi coarnele de cer". Bezna pădurii pare a fi locul rădăcinilor folclorice ancestrale, unde se nasc mistere nepătrunse şi unde trăirile poetice ating extazul developând cultul valorilor htonice întreţinut de-a lungul veacurilor de

[5] Gheorghe Pituţ, *Poarta cetăţii*, editura Tineretului, Bucureşti, colecţia Luceafărul, 1966, pag. 78.
[6] Ştefan Augustin Doinaş, *Lectura poeziei urmată de tragic şi demonic,* editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980, pag. 228.
[7] Petru Poantă, *Radiografii*, editura Dacia, Cluj Napoca, 1978, pag. 239 – 241.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

poezia transilvană. Intervine însă aici şi un acut sentiment al trecerii, al poziţionării fiinţei sub vremi, sentiment care predispune la reflecţie, transferând astfel emoţia într-un peisaj cu fulguraţii expresioniste: „De câte ori gândesc la mine / Mă uit la frunzele ce cad / Prea blând şi pe acelaşi vad / Al toamnei cu lumini străine // Şi timpul creşte-n serpentine / Noaptea când geru-n trunchi de fag / Plesneşte coaja cu arţag / De intră spaima în jivine.// Spre dimineaţă numai răni / Pădurea plânge neştiută / Ca o bătrână mare mută// Transcendentală de la vămi,/ Ci totuşi încă mă mai chemi / Ca şi cum nu am sta sub vremi" – „De câte ori".[8]

Ceea ce trebuie observat de la început în cazul lui Gheorghe Pituţ, remarca Mircea Popa, este refuzul organic al oricărei alinieri la lirismul răsuflat şi compromis al generaţiilor anterioare, care au trecut prin experimentul proletcultismului. Fiul de ţărani pădurari de lângă Beiuş nu a suportat nici o clipă tranzacţionismul ideilor, mimetismul formulelor lirice gata fabricate, lălăitul manelist al aşa-zisului lirism cetăţenesc sau agitatoric. Temele şi motivele pentru care optează poezia sa sunt cu totul altele şi provin din substanţa gravă şi responsabilă a unui Ardeal împilat şi a unei ţărănimi care n-a cunoscut bucuria şi exaltarea convenţională. Respectul pentru om al lui Gheorghe Pituţ este unul desăvârşit şi total, iar greul unei vieţi hăituite şi supravegheate continuu transpare ca un protest subiacent, discret dar peremptoriu, peste tot în poezia de scenerie sumbră şi halucinatorie a unui poet care-şi scrie parcă poezia cu gura închisă. Somptuozitatea şi feericul vieţii e înlocuit în cazul său cu transpunerea realităţii într-o haină alegorică şi aluzivă, la fel cum a procedat înaintaşul său de odinioară, Octavian Goga. Ecourile vieţii cotidiene pătrund în poezia sa deghizate şi ascunse după faldurile inteligent măsluite ale unor imagini drapate, plasate într-un imaginar hipersensibil, dar transfigurat într-o hiperbolă a aluzivului. Intenţia lui declarată e aceea de a se plasa în acest con de umbră al „dezechilibrului": „Descarcă-te, dezechilibru / al lumii / te-aştept cu toţi porii / dilataţi ca 6 havuzurile, / să ne unim furtunile, / care gem închise în noi" - „Singur".[9] Acesta e motivul pentru care această poezie pe post de „ars poetica" e aşezată în fruntea volumului său de debut. În timp ce colegii săi de generaţie vorbeau de solidaritatea colectivă, „tovărăşească" a lumii proletare, poetul Gheorghe Pituţ preferă singurătatea creatorului romantic, solitudinea observatorului inclement, a unui „Orfeu neguros", care percepe lumea ca o dezlănţuire stihinică, puţin ocrotitoare. O materie în mişcare ameninţă mereu liniştea lumii. Omul pare o făptură asuprită de năvala elementelor de o sălbatică măreţie, cu ţinuturi de piatră ameninţătoare, cu „vântul de cuie", cu lupi de o rară ferocitate, fiare cu „dinţi magnetizaţi", şi „rânjet carnivor", cu „câmpia de gheaţă" şi cenuşa care cade sfârâind din „hălci de cer", cu oraşe care „agonizează valpurgic", cu cerbi care-şi freacă coarnele de cer, cu şerpi lucitori de otravă, cu sate ce se surpă de vânturi puternice, etc. Lumea nu e o masă de armonii, un loc al înseninărilor, ci, dimpotrivă, un spaţiu al bulversărilor, al experienţelor dramatic, al expierii: „Împotrivă şi sumbre în jur / buzele stâncilor sparte / şi sentimentul aicea sublim / că totul se smulge din moarte" (Argeş). Chiar reîntoarcerea acasă, în tărâmul primordial a lumii familiare a satului e un prilej de întristare. Părinţii, familia e tristă, îmbătrânită, casa bătrână se năruie, stă să se prăbuşească, pădurea e tristă, un vânt turbat circulă dărâmând temelii, statornicia e o iluzie: „se încâlceşte lumea / aşa ca la-nceput / şi nu mai sunt decât un strigăt lunar".[10]

O monografie a lui Gheorghe Pituţ realizată de Maria Vaida numită, „Gheorghe Pituţ sau ochiul şi noaptea", apărută la Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2009, are meritul de a se apropia de creaţia unui scriitor, care, chiar dacă nu a fost uitat, nu se (mai) găseşte în centrul atenţiei criticii literare. Geneza lucrării trebuie căutată în dragostea exegetei pentru poezie, dar şi în întâlnirea cu poetul Gheorghe Pituţ la Beiuş, în timpul studiilor sale liceale, întâlnire ce i-

[8] Rodica Mureşan, *Retorica modernă a poeziei lui Gheorghe Pituţ,* revista *Mişcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistriţa, pag. 3.
[9] Gheorghe Pituţ, *Poarta cetăţii*, editura Tineretului, Bucureşti, colecţia Luceafărul, 1966, pag. 9.
[10] Mircea Popa, *Gheorghe Pituţ – un disident avant la lettre,* revista *Mişcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistriţa, pag. 6.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

a marcat în mod decisiv existenţa. De asemenea, investigaţia a avut drept scop corectarea informaţiilor eronate descoperite în lucrări de anvergură vizând locul naşterii poetului, primele preocupări literare, data debutului, a primului interviu, a studiilor, etc. Investigaţia are şi o dimensiune vădit polemică, încercând să răspundă la interpretările adesea tendenţioase legate de opera poetului. Fapt important, Maria Vaida a avut acces şi la opera postumă a lui Gheorghe Pituţ, netipărită încă în volum. După cum se anticipează în subtitlu, exegeza respectă cu minuţiozitate rigorile specifice unui studiu monografic. O amplă secţiune reconstituie periplul biografic al poetului, iar informaţia se dovedeşte extrem de pertinentă, tinzând către exhaustivitate. Prima rectificare operată de către cercetătoare se referă la locul naşterii poetului, localitatea Sălişte de Beiuş, comuna Budureasa, judeţul Bihor. Maria Vaida insistă pe evenimentele ce au marcat profund biografia poetului, pătrunzând apoi şi în universul operei sale: moartea fraţilor mai mari în ziua de Crăciun, experienţa apocaliptică a războiului, moartea bunicii din partea mamei în 1946, etc., după care este relevat contextul în care s-au născut primele creaţii. Propunătoarea are harul de a povesti şi ştie să includă în relatare informaţia de istorie literară. Relatarea se bazează pe forţa indubitabilă a documentelor, care reconstituie cu fidelitate etapele formării spirituale a lui Gheorghe Pituţ. Merită atenţie eforturile depuse în parcurgerea arhivelor pentru a aduce la lumină o serie de date inedite privind viaţa şi opera scriitorului. Este menţionată adevărata dată a debutului poetului, care nu este 25 iulie 1963 când îi apare un grupaj de poeme în revista „Tribuna", ci 28 februarie 1963, în aceeaşi publicaţie, cu poemul „Antirăzboinică". Reconstituind biografia autorului „Stelelor fixe", Maria Vaida reconstituie atmosfera unei epoci zbuciumate, ostile culturii. Autoarea ştie să contextualizeze foarte bine reperele majore ale unui destin şi reconstituie ecoul volumelor lui Gheorghe Pituţ în epocă. Nu sunt evitate nici momentele dificile din biografia poetului, cum ar fi reîntoarcerea de la studii din Germania, când este dat afară de la „România literară" deoarece a rămas prea mult timp în străinătate. Pe parcursul investigaţiei pe care o realizează, exegeta îşi propune să releve semnificaţiile creaţiei lui Gheorghe Pituţ, conştientă fiind de originalitatea, profunzimea şi complexitatea acesteia. Strâns legată de reconstituirea destinului poetului se găseşte şi relevarea legăturilor acestuia cu scriitorii din afara graniţelor României. Călătoriile în lumea liberă devin pentru poet o veritabilă aventură a cunoaşterii prin lărgirea surselor de inspiraţie şi îmbogăţirea orizontului tematic. Excursul se caracterizează prin calitatea informaţiei, ideile exprimate fiind exemplificate mereu prin trimiteri la universul creaţiei.[11]

Autorul articolului insistă pe ideea că Maria Vaida a realizat o monografie care arată adevăratul chip a operei lui Pituţ descoperind profunzimea şi exigenţa acesteia.

Reconstituirea profilului spiritual al lui Gheorghe Pituţ este urmată de o amplă şi competentă incursiune în Universul liric al poetului. Este secţiunea cea mai amplă şi mai interesantă a lucrării. Maria Vaida consideră că lirica lui Gheorghe Pituţ „este expresia unei vocaţii a firescului în care eul liric coexistă cu revelaţia descoperirii unei lumi izvorâtă din fiinţa sa însetată de absolut". Este vorba de opera unui poet considerat de critica literară „tradiţionalist prin materialul inspiraţiei şi modernist prin imagerie poetică". Demersul rămâne riguros şi original, subcapitolele alcătuind nişte etape distincte ale investigaţiei. Exegeza insistă pe elementele de originalitate din creaţia poetului, pe coordonatele prin care acesta se individualizează în cadrul generaţiei '60. Abordând problema raportului dintre tradiţie şi modernitate, Maria Vaida decodifică marile simboluri ale operei lui Gheorghe Pituţ, o lirică arhetipală prin excelenţă. Propunătoarea este o cititoare atentă, care ştie să aleagă citatele semnificative în măsură să îi ilustreze opiniile. În acest sens, se dovedeşte semnificativ capitolul intitulat Ochiul şi noaptea, care dă şi titlul studiului şi în care se insistă pe tema ochiului şi pe motivul privirii: „Ochiul şi noaptea sunt două teme predilecte şi complementare în poezia lui Pituţ, simbolizând cunoaşterea lumii prin poezie, iar această cunoaştere se realizează numai

[11] Gheorghe Glodeanu, *O monografie Gheorghe Pituţ*, revista *Nord literar*, nr. 7 – 8, (74 – 75), 2009.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

prin iubire". Timpul, himericul, dimensiunea religioasă, eul şi lumea, arta poetică, dimensiunea blagiană, teluricul reprezintă alte coordonate ale investigaţiei. Exegeta dezvăluie şi unele aspecte mai puţin cunoscute ale operei, cum ar fi apropierea lui Pituţ de mişcarea onirică sau dimensiunea religioasă a creaţiei acestuia. Investigaţia tinde să surprindă toate faţetele creaţiei, dar capitolele se dovedesc inegale, unele meritând să fie amplificate. În ciuda admiraţiei certe faţă de activitatea poetului, discursul utilizat nu devine unul apologetic, astfel încât nu sunt evitate nici opiniile contestatare ale criticii. De altfel, lucrarea conţine un întreg repertoriu al receptării critice a liricii lui Gheorghe Pituţ.[12]

Câteva din aprecierile critice despre creația sa, le voi prezenta în următoarele rânduri:

„Gheorghe Pituț e un poet care se stimează şi stimează şi cititorii prin neștirbita exigenţă faţă de versurile sale. E un poet „tăcut ca o lebădă" - cum ar zice Blaga - manifestând, în vorbire trecătoare de toate zilele, ca şi în scrisul său, pe care îl văd peren, o maximă exigenţă faţă de cuvânt. Pituț nu-şi îmbracă gândurile şi sentimentele cu haine vechi, cumpărate la talciocul cine știe cărui curent sau al cine știe cărei mişcări literare depăşite, dar nici de la pachet după nu știu care modă năpădită aiurea şi ea de molii. Substanța poeziei sale e de esențe românești, în sensul cel mai curat al cuvântului, Pituț se vrea un poet a cărui opera să fie puternic pătrunsă de un spirit popular şi național, nerămânând la treptele primare ale sensibilității, ale gândirii şi ale exprimării. E rafinat şi uneori suav, dar niciodată lipsit de vigoarea vieții; poezia sa e plină de experiența nemijlocită, de observații directe, de senzații proaspete, dar nicicând nu e ternă şi nu are aripa obosită de prozaic. De o reală tensiune lirică şi adeseori dramatică, poezia lui Gheorghe Pituț e tonică, respirând un aer proaspăt din pădurile de brazi, răscolind în cititor setea de viață, aspirația nobilă de luptă şi împlinire umană… Gheorghe Pituț nu e doar autorul unor poezii, el e un poet în toată puterea cuvântului."[13]

„Ar fi greşit să se creadă că Gheorghe Pituț e un poet intelectualist care transpune, programatic, în versuri un anumit corp de idei, personale sau împrumutate, asupra lumii. Dimpotrivă: poetul e o natură aproape elementară, căruia contactul cu clasicităţile abia dacă i-au disciplinat priza de conştiință asupra realului. Multe din gândurile sale rămân încă naive în nuditatea lor, stângace de multe ori ca expresie pe deplin stăpânită. El nu este nici un artizan, pasionat de travaliul de giuvaergiu asupra versului. Atunci când unele cadențe sună extrem de pur sunetul este genuin, nefabricat. Înclinarea spre o poezie de idei vine la el, din starea de perplexitate, dar şi dintr-o ambiție obstinată, aproape țărănească, de a le pătrunde nu atât talcul, ca reverberație pur ideativa, cât rostul imediat ca zare a praxisului."[14]

„Poet al „lucrării" şi al „libertăţii între fraţi", Gheorghe Pituţ, covârşit de nepăsarea milenară a Sfinxului, nu pregetă să-i pună la încercare misterul, inexistenţa şi neantul în sonetele pariziene. Nu eternitatea Sfinxului, inumană expresie a dezumanizării artei, a râvnit-o Gheorghe Pituţ, ci perenitatea învederată de geniul creştinismului, de la sonetele lui Dante şi Eminescu, la siderala elegie blagiană. „Nobleţe" nu este doar unul din sonetele demne de orice antologie, ci şi marca stilistică a omului şi poetului Gheorghe Pituţ: „Culoarea morţi-i frumuseţea / frunzelor galbene ce cad / de mii de ani pe-acelaşi vad / dar fără ură, cu tandreţea / timpului - gâdele nomad / care ne-nvaţă ce-i nobleţea / de a te pierde cu supleţea / şi pacea unui trunchi de brad. / La fel de anonimi sunt sorii / ca fiecare frunză-n parte / noi singuri însă vestitorii, / prin care spiritu-şi desparte / vasele vii de cele moarte, / cântăm luminile erorii"."[15]

„Alături de Ion Gheorghe, Gheorghe Istrate, Marin Mincu, Ioan Alexandru, Gheorghe Pituţ aduce în poezia contemporană, încă de la debut, un ton inconfundabil. Materia este, în mare parte, originală. În „Cine mă apăra", concretul este fabulos, mitul are materialitatea calmă

[12] Idem.
[13] Ion Dodu, Bălan, *Condiţia creaţiei. Portrete*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, pag. 107.
[14] Ştefan Augustin Doinaş, *Lectura poeziei urmată de tragic şi demonic,* editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980, pag. 228.
[15] Geo Vasile, *Sonetele lui Gheorghe Pituţ*, revista *România literară*, nr. 27, 2003.

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

a elementelor grele. Spre deosebire de poezia lui Ioan Alexandru, aflată într-o continuă stare de criză (până la Imne unde termenii crizei, fără să dispară, sunt inversați), aceea a lui Pituț este rodul unui echilibru de sorginte morală şi face, la rândul ei, apologia unei Datorii cosmice." (George Alboiu)[16]

„Mai aproape de mesianismul lui Goga, Pituț este un vaticinar (dintre cei de azi, ca Ion Gheorghe) iar lirismul, când e, vine din nu știu ce fermitate de legământ a rostirii. Poezia aceasta își trage sevele dintr-o etică ireductibilă, din legi secrete, din comandamente morale moștenite şi a căror perpetuare cu sfințenie dovedește nu atât iubirea individualității, cât un instinct de subordonare la norma comună întrucât e veche. (C. Stănescu)[17]

„Poet al grandiosului sumbru şi al convulsiei energiilor elementare, Gheorghe Pituț proiectează în materia răzvrătită a poemelor sale un patos neliniștit, când exaltat şi când interogativ de natura deopotrivă existențială şi etică. Ardelean, el are conștiința tipică de mesager al unei colectivităţi determinate şi tonul profetic îi este organic." (Mircea Iorgulescu)[18]

Ultimele rânduri le-am păstrat pentru gândurile personale ale poetului, despre poezie şi creaţie:

„Relaţia dintre cuvinte şi poezie este fundamentală numai în punctul iniţial, atunci când talentul se află în starea de graţie şi cuvintele sunt selectate ori vin ca un vis, în mişcătoare imagini şi combinaţii inedite. Despre cuvinte şi patria lor am mai spus undeva că ele nu sunt decât o câmpie nesfârşită de animale adormite, absolut transparente unele, altele de un clar-obscur, şi cărora vorbitorii (de-a valma) le atribuie culori, acizi şi otrăvuri, potrivite cu umoarea fiecăruia. Se pare că dintre cei care le tulbură somnul, poeţii reuşesc cel mai bine şi mai îndelung să menţină cuvintele în stare de veghe. Închipuiţi-vă un mare poet, rotindu-şi prima oară poemul genial pe vârful unui munte liniştit; aproape sigur că poemul se va construi, imprima şi perpetua, într-o alcătuire de sine stătătoare, asemeni acelor vestite monade, chiar de ar fi să-l asculte numai stâncile şi norii (...). Dar revenind la relaţia dintre cuvinte şi poezie, două analogii pot fi grăitoare: să ne închipuim că ouăle din cuiburile unei primăveri pot deveni şi chiar pluti ca păsări la mare înălţime toamna spre sud; navele ajunse în stare de imponderabilitate abia dacă mai au vreo legătură cu tonele de combustibil care sau consumat pentru plasarea lor într-un spaţiu (pentru noi) intangibil şi strălucitor. Tot astfel poezia arată lumii că mijloacele de care dispunem pentru a fiinţa, cuvintele adică, nu trebuie să restituie realitatea (pe care o reprezintă noţional), ci s-o înalţe. Dacă singure cuvintele (fără participarea, intenţia şi arta de a stabili anumite relaţii, proprii fiecărui talent) ar fi suficiente pentru a vedea în ele ceea ce îndeobşte se crede a fi poezia, atunci dicţionarele ar reprezenta în cel mai înalt grad poezia sau suma poetică a fiecărui popor."[19]

BIBLIOGRAPHY

1. Bibliografia operei:

- Pituţ, Gheorghe, *Când îngerii adorm pe crengi, Sonete*, Editura Decebal, Bucureşti, 2003.
- Pituţ, Gheorghe, *Cine mă apără*, versuri, București, 1968;
- Pituţ, Gheorghe, *Cuvintele şi poezia, în Locuri şi oameni, scriitori şi parabole*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1982;
- Pituţ, Gheorghe, *Fum*, versuri, București, 1971;
- Pituţ, Gheorghe, *Noaptea luminată*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1982;

[16] http://www.poeziile.com/autori/Gheorghe-Pitut/biografie.php.
[17] ibidem.
[18] Ibidem.
[19] Gheorghe Pituţ, *Cuvintele şi poezia, în Locuri şi oameni, scriitori şi parabole*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1982, pag. 32–33).

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)

- Pituţ, Gheorghe, *Ochiul neantului*, Ed. pt. Literatură, Bucureşti, 1969;
- Pituţ, Gheorghe, *Poarta cetăţii*, versuri, București, 1966;
- Pituţ, Gheorghe, *Stelele fixe*, versuri, București, 1977;
- Pituţ, Gheorghe, *Sunetul originar*, versuri, București, 1969.

2. Bibliografie critică:

- Bălan, Ion Dodu, *Condiţia creaţiei. Portrete*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968;
- Bălan, Ion Dodu, *Profil de poet, revista Bucureştiul literar şi artistic*, Anul V, nr. 4 (43), 2015;
- Doinaş, Ştefan Augustin, *Lectura poeziei urmată de tragic şi demonic*, editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980;
- Doinaş, Ştefan Augustin, *Lectura poeziei urmată de tragic şi demonic*, editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980;
- Glodeanu, Gheorghe, *O monografie Gheorghe Pituţ*, revista Nord literar, nr. 7 – 8, (74 – 75), 2009;
- Mureşan, Rodica, *Retorica modernă a poeziei lui Gheorghe Pituţ*, revista Mişcarea Literară, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistriţa;
- Poantă, Petru, *Radiografii*, editura Dacia, Cluj Napoca, 1978;
- Popa, Mircea, *Gheorghe Pituţ – un disident avant la lettre*, revista Mişcarea Literară, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistriţa;
- Vaida, Maria, *Gheorghe Pituţ sau ochiul şi noaptea*, Ed. Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2009.
- Vasile, Geo, *Sonetele lui Gheorghe Pituţ*, revista România literară, nr. 27, 2003.

3. Siteografie:

- http://www.poeziile.com/autori/Gheorghe-Pitut/biografie.php., 20.06.2016.
-

BDD-A25664 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:16:50 UTC)